

Jadwiga Waniakowa <https://orcid.org/0000-0002-1651-1572>

Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, Pracownia Etymologii i Geolingwistyki, al. Mickiewicza 31, 31–120 Kraków,
e-mail: jadwiga.waniakowa@ijp.pan.pl

PEŁNA ZAGADEK ETYMOLOGIA POLSKICH GWAROWYCH NAZW ROŚLIN¹

THE ETYMOLOGY OF POLISH DIALECTAL PLANT NAMES IS FULL OF MYSTERIES

Słowa kluczowe: etymologia, gwarowe nazwy roślin, motywacja semantyczna, zapożyczenia
Keywords: etymology, dialectal plant names, semantic motivation, borrowings

Streszczenie

Etymologia polskich gwarowych nazw roślin obfituje w zagadki, badania w tym zakresie przypominają zatem pracę detektywa. Gwarowe nazwy roślin stanowią olbrzymi materiał, konieczne jest więc zawsze jego zawężenie. Kluczowym problemem jest identyfikacja roślin, czyli przyporządkowanie nazwom właściwych gatunków, a nie jest to zadanie łatwe. Innym problemem jest różna wartość źródeł, z których pozyskuje się materiał. Śledzenie historii zebranych nazw jest pracą żmudną i niewdzięczną, jednak późniejsza konfrontacja z nazwami obcymi (słowiańskimi, europejskimi oraz historycznymi – łacińskimi i greckimi) daje dużo satysfakcji i pozwala na wyciągnięcie wniosków dotyczących pochodzenia. Podstawami wiarygodnej etymologii nazw są – jak zwykle w badaniach etymologicznych – dwa główne czynniki: właściwa motywacja semantyczna i objaśnienie rozwoju formy. Należy więc każdą nazwę traktować indywidualnie i brać pod uwagę wszystkie możliwe okoliczności, które mogą decydować o pochodzeniu: szeroko pojęte cechy rośliny, zasięg geograficzny form, historię nazw oraz materiał porównawczy z innych języków. Wnioski płynące z tak przeprowadzonych badań pozwalają określić źródła pochodzenia polskich gwarowych nazw roślin.

Abstract

The etymology of Polish dialectal plant names is full of mysteries, so research in this area resembles detective work. Dialectal names of plants constitute a huge material, so it is always necessary to narrow it down. The key problem is the identification of plants, i.e. assigning names to the correct species, and this is not an easy task. Another problem is the different value of the sources from which the material is obtained. Tracing the history of the collected names is tedious and thankless work, but the later confrontation with foreign names (Slavic, European and historical – Latin and Greek) gives

¹ Asumptem do napisania niniejszego tekstu są liczne artykuły dostojnej i drogiej Jubilatki, Prof. Haliny Pelcowej, na temat gwarowych nazw roślin oraz przede wszystkim piąty tom *Słownika gwar Lubelszczyzny* w całości im poświęcony. Korzystając z okazji, pragnę gorąco pogratulować Jej pięknego jubileuszu, a także złożyć najserdeczniejsze życzenia wszelkiej pomyślności.

a lot of satisfaction and allows to draw conclusions about the origin. The basis for a reliable etymology of names are – as usual in etymological research – two main factors: the proper semantic motivation and the explanation of the development of the form. Therefore, each name should be treated individually and all possible circumstances that may determine the origin should be taken into account: broadly understood characteristics of the plant, the geographical range of forms, the history of names and comparative material from other languages. Conclusions from research conducted in this way allow to determine the sources of origin of Polish dialectal plant names.

Polskie gwarowe nazwy roślin przedstawiają niewyobrażalnie duży materiał leksykalny. W związku z tym, przystępując do jakichkolwiek badań tego materiału, jesteśmy zmuszeni zawęzić go według określonych kryteriów (na przykład semantycznych lub formalnych). Kryteria semantyczne mogą obejmować nazwy tylko pewnych typów roślin, a formalne mogą się odnosić do wybranych postaci nazw, na przykład tylko do nazw dwuczłonowych.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie problemów metodologicznych, pojawiających się przy ustalaniu pochodzenia gwarowych nazw roślin, oraz omówienie konkretnych przykładów etymologii nazw, które obrazują złożoność badań i różne możliwości interpretacyjne, z których należy wybrać tę najbardziej prawdopodobną.

Kluczowym problemem przy badaniu etymologii gwarowych nazw roślin jest właściwa identyfikacja, to jest jednoznaczne przyporządkowanie danej nazwy gwarowej do odpowiedniego gatunku botanicznego. Bez wiarygodnej identyfikacji niemożliwe są badania etymologiczne, ponieważ nie można określić cech gatunkowych roślin, które stanowią podstawę motywacji semantycznej ich nazw, o czym jest mowa niżej.

Gromadząc materiał leksykalny z zakresu gwarowych nazw roślin, trzeba mieć na uwadze to, że jego źródła są niejednolite i mają różną wartość, co przesądza o stopniu ich wiarygodności. Ogólnie można je podzielić na źródła gwarowe, etnograficzne, zielarskie i botaniczne. Źródła gwarowe zwracają uwagę na formy nazw i ich zasięg geograficzny, mniej miejsca poświęcając identyfikacji (zamiast precyzyjnych definicji widuje się uwagi typu: ‘jakaś roślina’, ‘roślina kwitnąca niebiesko’), z kolei źródła etnograficzne, zielarskie i botaniczne zwykle dokładnie przyporządkowują daną nazwę do gatunku, jednak nie troszczą się zbyt o formy nazw i ich zapisy. Każdy rodzaj źródeł ma zatem swoje wady i nie jest w pełni wiarygodny, co komplikuje sytuację badacza nazw, który musi być ostrożny i starać się weryfikować zebrany materiał, konfrontując dane z jak największej liczby źródeł. Przy tym stałe porównywanie i sprawdzanie materiału leksykalnego dotyczącego nazw roślin, w połączeniu z analizą możliwej motywacji semantycznej nazw pozwala wyeliminować możliwe błędy identyfikacyjne. Niezwykle ważne jest również odtworzenie historii nazw, niektóre z nich mają bowiem długą tradycję, a wniośki płynące z badań historycznojęzykowych, obejmujących dociekania dotyczące

przeznaczenia i stosowania roślin w dziejach, dają często odpowiedź co do pierwotnej motywacji ich nazw.

Konfrontacja polskiego materiału ze słowiańskimi nazwami roślin (w tym nazwami gwarowymi i historycznymi) pozwala na wnioskowanie o tym, czy są one rodzime, słowiańskie, czy zapożyczone (w tym być może zapożyczone ze słowiańskich języków ościennych). Porównanie polskich gwarowych nazw roślin z semantycznymi odpowiednikami w językach europejskich pozwala określić, czy dana nazwa jest zbieżna pod względem motywacji semantycznej z nazwami w językach europejskich, co może świadczyć na przykład o procesie kalkowania, ale też może być świadectwem paralelizmu rozwoju semantycznego. Dopiero konfrontacja polskich gwarowych nazw roślin z nazwami łacińskimi, w tym przede wszystkim tymi dawnymi, używanymi przed taksonomią wprowadzoną przez Linneusza, oraz z nazwami greckimi, umożliwia odpowiedź na pytanie, czy dana nazwa – wykazująca zbieżność motywacji semantycznej z nazwami europejskimi – jest dawną kalką. Taka procedura badawcza umożliwia zidentyfikowanie źródeł pochodzenia polskich gwarowych nazw roślin. Stąd też wiadomo, że składają się na nie nazwy odziedziczone (w tym nazwy rodzime, stare kalki i dawne zapożyczenia właściwe), nazwy autentycznie gwarowe (to jest powstałe na gruncie gwarowym, w środowisku wiejskim), nazwy ogólnopolskie, nowe zapożyczenia właściwe i nowe kalki [por. Waniakowa, 2012, s. 140, 186–187].

Jak wspomniałam wyżej, motywacja semantyczna nazw roślin jest niezwykle ważna przy ustalaniu ich etymologii. Można powiedzieć, że nazwy roślin „wynikają” z ich szeroko pojętych cech. Odnosi się to także do nazw metaforycznych, które są bardzo częste. Każda roślina ma wiele cech – każda z cech może być podstawą semantyczną nazwy, stąd każdy gatunek ma wiele nazw (zarówno w gwarach, jak i w historii języka). Przy tym nazwa rośliny może odnosić się do więcej niż jednej cechy (dotyczy to zwłaszcza nazw dwuczłonowych). Ponadto wiele roślin ma te same lub zbliżone cechy, są zatem nazwy, które odnoszą się do wielu rodzajów i gatunków roślin. Należy podkreślić, że nazwa rośliny powstaje wówczas, gdy dla kogoś, kto ją nadaje, jakaś cecha rośliny wydaje się w danym czasie i w danej sytuacji najbardziej charakterystyczna i ważna [por. Waniakowa, 2012, s. 189–190]. Jak wiadomo, metodę semantycznej klasyfikacji nazw roślin, która opiera się na typowych cechach danego rodzaju czy gatunku, zastosował jako pierwszy w Polsce Eugeniusz Pawłowski [1974, s. 163–169]. Koncepcja ta doczekała się licznych modyfikacji [por. np. Tokarski, 1993, s. 340–341]. Na podstawie analizy motywacji semantycznej nazw roślin można wyróżnić kilka podstawowych motywacji, które rozkładają się na motywacje bardziej szczegółowe. Te podstawowe motywacje są następujące: wygląd rośliny (w tym np. kształt i kolor kwiatów, kształt, wielkość i kolor liści, wygląd i wielkość korzenia), cechy rośliny (np. zapach, smak, pora kwitnienia, właściwości lecznicze), miejsce występowania, użycie rośliny (np. jako

paszy) [szerzej: Dębowski, Waniakowa, 2019, s. 173–200]. Badacze zajmujący się nazwami gwarowymi roślin, jak na przykład Halina Pelcowa [2001, s. 100], podkreślają, że w mechanizmach nominacyjnych roślin ważną rolę odgrywa wiara w niezwykłą (dobrą lub złą) moc niektórych roślin oraz legendy związane z pewnymi roślinami. Mają tu znaczenie głównie religia i przesady, a także symbolika. Z tym wiąże się ściśle tabu, które istotnie oddziałuje na proces nazywania roślin [Janyšková, 2003, s. 184–186]. Ważne przy tworzeniu nazw roślin są również przypisywane różnym gatunkom cechy magiczne, łączące się z tym różne obrzędy oraz szeroko pojęta medycyna ludowa.

Należy zaznaczyć, że wszystkie nazwy roślin są motywowane ich cechami. Przykładem może być choćby tak popularna roślina doniczkowa jak *pelargonium*, *Pelargonium* L'Hér., której nazwa jest poświadczona w polszczyźnie od roku 1881. Prawdopodobnie wywodzi się z niem. *Pelargonie*, ale nazwa ta ma interesującą motywację semantyczną wynikającą z cech rośliny. Otóż łac. *pelargonium* wywodzi się od gr. *πελαργός* ‘bocian’ ze względu na kształt torebek nasiennych rośliny, które przypominają bociani dziób [por. WSJP PAN s. v. *pelargonium*]. Pochodzenie terminu *pelargonium*, używanego obecnie do określenia całego rodzaju, sięga J.J. Dilleniusa, botanika niemieckiego pochodzenia, pracującego w Wielkiej Brytanii. W 1732 roku zasugerował on, że gatunek *Geranium Africanum* o nieregularnych kwiatach i płatkach różnej wielkości można nazwać *Pelargonium*, terminem utworzonym na wzór *Geranium* (które jest derywatem od gr. *γέρωνος* ‘żuraw’), ale od gr. *πελαργός* ‘bocian’. Widzimy zatem, że motywację nazwy stanowi tutaj kształt torebek nasiennych rośliny.

W poszukiwaniu wiarygodnej etymologii, czyli właściwego rozwoju formalnego nazwy i jej odpowiedniej motywacji semantycznej, ważne jest doświadczenie i ciągłe analizowanie wszystkich możliwych cech roślin, które mogą stanowić podstawę znaczeniową nazw. Rezultatem stają się nowe, lepiej uzasadnione koncepcje etymologiczne. Mimo to niekiedy brak pewności co do wielu hipotez etymologicznych. Do wiarygodniejszych koncepcji w zakresie pochodzenia gwarowych nazw roślin dochodzi się z czasem, po dogłębnej analizie różnych możliwości. Ze względu na zamierzoną krótką formę niniejszego tekstu nie mogę ukazać szerszej perspektywy badawczej. Podaję zatem tylko dwa przykłady chybionych motywacji semantycznych (a tym samym nietrafnych etymologii) polskich gwarowych nazw roślin i późniejszych, prawdopodobnie wiarygodniejszych rozwiązań etymologicznych:

1. DZIURAWIEC ZWYCZAJNY, *HYPERICUM PERFORATUM* L.

Polskie nazwy gwarowe: *krzyżowe drzewko*: kar² [LPW, t. III, s. 1066; S, t. II, s. 278; SGP; SSSL Ziola; Bielak, 2009]; drugi człon zestawienia – *drzewko* – prawdopodobnie odnosi się do sztywnych, sięgających 70 cm, łodyg dziurawca [por. PZZ, s. 92]; *krzyżownik*: kiel; n-tar [SGRT; SSSL Ziola; SZ]; *krzyżowe ziele*: kiel, łuk, lub, sier, wys-maz, koniń, chełmiń, świec; Kuj, Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz [Bobrowicz; FF, s. 15; Fischer Rośliny, s. 148; Kart. SGP; K, t. II, s. 500; LPW, t. III, s. 1066; MSGP; Paluch ZZ; Pelcowa SGL, t. V, s. 245; PZZ; S, t. II, s. 278; SSSL Ziola; SZ; USK; ZDK; Szulczewski, 1932; Gieryng, 1938; Paluch, 1984; Mikołajczyk, Wierzbicki, 1987; Poprzęcki, 1990; Wierzbicka, 2002; 2009; 2023; Bielak, 2009; Szczesniak, 2022].

Nazwy słowiańskie: czes. gw. *křížek* [Kosík, 1941; Rystonová, 2007], słow. *křížek, křížik* [Buffa, 1972], głuż. *křižownik, křižomnik, křižomnik džerkaty, křižnik, křižne drjewo křižowe zelo, křižowne zelo, křižne zelo* [Radyserb-Wjela, 1909; Lajnert, 1954], słoweń. gw. *križevac* [Barlè, 1937, s. 111; Karlin, 1964].

Nazwy niemieckie: gw. *Krüzblom, Kraitzblom, Kraitzblâm* i wiele innych [Marzell, 2000, t. II, szp. 954].

Trzecia z nazw, *krzyżowe ziele*, jest poświadczona przez wiele źródeł gwarowych, zielarskich i botanicznych. Wydaje się, że motywacja wszystkich trzech wymienionych nazw dziurawca jest jednakowa. Według polskich źródeł gwarowych są one motywowane faktem, że naprzeciwległe listki dziurawca widziane z góry tworzą krzyżyk [por. np. Bielak, 2009, s. 160; Waniakowa, 2012, s. 89–90]. Niestety, sprawdzenie wyglądu rośliny w naturze nie potwierdziło tego – w rzeczywistości trudno dostrzec rzekomy krzyżyk tworzony przez liście, gdy patrzy się z góry na roślinę. Inną, z pewnością wiarygodniejszą motywację przytacza Heinrich Marzell [2000, t. II, szp. 954], który łączy nazwy z tej grupy raczej z szeroko znanymi własnościami leczniczymi dziurawca i motywacją religijną. Dziurawiec stosowano jako lekarstwo przeciw bólom krzyża – na przykład na Łużycach i w Saksonii [Henslowa, 1976, s. 233, 239; Marzell, 2000, t. II, szp. 954], wydawałoby się zatem, że jest to właściwa motywacja gwarowych nazw dziurawca wiążących się z krzyżem [Waniakowa, 2014, s. 242–243]³, tym bardziej że wiele nazw roślin jest motywowanych własnościami leczniczymi.

Jest możliwa wszakże jeszcze jedna motywacja gwarowych nazw dziurawca związanych z krzyżem, o której nie było dotychczas mowy na gruncie polskim. Otóż – jak wiadomo – żółte kwiaty dziurawca po zgnieceniu wydzielają czerwony sok, który zawiera hyperycynę i może być kojarzony z krwią Chrystusa

2 Skróty nazw powiatów i skróty geograficzne według SGP.

3 Warto przy tym zaznaczyć, że niem. *Kreuz* ma również znaczenie ‘krzyż’ w sensie anatomicznym, tak więc niemieckie nazwy dziurawca, typu *Krüzblom* też miałyby identyczną motywację.

spływającą po drzewie krzyża. O takich skojarzeniach mogą świadczyć takie gwarowe nazwy dziurawca, jak na przykład *krewnka Pana Jezusa*: lubl [Kart. SGP; SSSL Ziola]; por. też ukr. gw. *krov Is. Xrysta* [Makowiecki, 1936, s. 186], *Pana Jezusowa krew*: Kasz [S, t. II, s. 102, 253; SSSL Ziola; Rogowska-Cybulska, 2007; Bielak 2009]; ukr. gw. *Xristova krovca* [Makowiecki, 1936, s. 186], ukr. gw. *Xpucmoba kpos* [Pastusiak, 2007]; *boża męka*: Kasz [S, t. I, s. 51; SSSL Ziola; Rogowska-Cybulska 2007]. W związku z tym można przypuścić, że nazwy dziurawca związane z krzyżem, czyli *krzyżowe drzewko*, *krzyżownik* i *krzyżowe ziele*, także należą do tej grupy nazw. Niewątpliwie wszystkie wymienione nazwy oparte są na cechach rośliny: chodzi tu zarówno o jej szeroko znane właściwości lecznicze, jak i czerwony sok pojawiający się po zgnieceniu kwiatów. Wszystkie są również w wysokim stopniu metaforyczne, odwołują się przy tym do chrześcijaństwa i męki Chrystusa. Wydaje się, że tego zdania jest również Marzell [2000, t. II, szp. 950, 954], gdy przytacza niemieckie gwarowe nazwy dziurawca, takie jak np. *Kreuz-Christi-Kraut*, *Christikreuzblume* i *Christkrüzblom* (1876). Stąd płynie wniosek, że nazwy te rzeczywiście mogą mieć źródło w podwójnej motywacji: z jednej strony wynikającej z właściwości leczniczych gatunku, z drugiej zaś ze skojarzeń czerwonego soku dziurawca z krwią Chrystusa na krzyżu. Można także zaryzykować twierdzenie, że nazwy *krzyżowe drzewko*, *krzyżownik* i *krzyżowe ziele* mają źródło w gwarach niemieckich, na co zdaje się wskazywać ich zasięg geograficzny oraz brak poświadczeń tych nazw w historii języka polskiego. Stąd do wszystkich wymienionych wyżej uwag należałoby dodać, że prawdopodobnie nazwy te są mniej lub bardziej dokładnymi kalkami nazw niemieckich.

2. BABKA, PLANTAGO

Polska nazwa gwarowa: *krężolek*: czar [OLA 3, m. 52; Kart. SGP].

Nazwa jest typowo polska, jednostkowa, nie ma odpowiedników formalnych ani semantycznych w językach słowiańskich. Wcześniej przyjmowano [por. Waniakowa, 2012, s. 89; SSSL Ziola, s. 60], że nazwa jest motywowana ułożeniem liści babki w rozetkę, czyli w *krąg*. Jednak po dłuższym przemyśleniu problemu i przede wszystkim po obejrzeniu, jak wygląda *krężel* w przeszłości, uważam, że nazwa gwarowa *krężolek* ‘babka, *Plantago*’ stanowi deminutivum od poświadczonej od XVI w. [por. SP XVI, s. v. *krężel*]⁴, później gwarowej, formy *krężel* ‘stożkowata (pionowa) część przeszłicy do zawieszania kądzieli’. Jest to nazwa przenośna, motywowana najprawdopodobniej wyglądem kwiatonośnych nierozgałęzionych łodyg babki zwyczajnej, *Plantago maior* L., wyrastających w czasie jej kwitnienia, które mogą

4 W indeksie ESJP XVII–XVIII występuje forma *krężelek*.

się kojarzyć z kręzlami. Stanowi typowy przykład nazwy *pars pro toto*. Jest ona autentycznie gwarowa, znaczenie botaniczne nie występuje bowiem w słownikach języka polskiego, choć postać *krężolek* jest dawna (co prawda w Linde SJP jest jedynie *krężelek* jako zdrobnienie od *kręzel*, jednak SWil notuje *krężolek* w znaczeniu zoologicznym; natomiast w SW jest *krężolek* tylko jako gwarowe zdrobnienie od *krężeł⁵*). Podstawowa forma *kręzel* stanowi deverbativum od psł. **kręžiti* ‘krążyć’ [Sławski SEJP, s. v. *kręzel*]. Co więcej, przy założeniu, że nazwa *krężolek* ‘babka, *Plantago*’ jest nazwą metaforyczną, pochodną od *kręzel* ‘część przęślicy’, można wywnioskować, że nie odnosi się ona do całego rodzaju *Plantago*, tylko do gatunku babki zwyczajnej, *Plantago maior* L., kwiatostany babki zwyczajnej mogą się bowiem kojarzyć z *kręzlami*, w odróżnieniu od kwiatostanów babki lancetowatej, *Plantago lanceolata* L., które nie przypominają ich swoim wyglądem. Jest to istotny wniosek w zakresie identyfikacji.

Wnioski płynące z niniejszych rozważań są następujące: każdą nazwę rodzajową i gatunkową rośliny należy rozpatrywać indywidualnie. Dotyczy to oczywiście nie tylko gwarowych nazw roślin, ale też nazw ogólnopolskich, historycznych i naukowych. Trzeba brać pod uwagę wszystkie możliwe czynniki, które mogą decydować o pochodzeniu nazwy rośliny: szeroko pojęte cechy gatunkowe (też suponowane własności magiczne), zasięg geograficzny nazw i ich form (jest to ważne zwłaszcza przy zapożyczeniach), historię nazwy w polszczyźnie⁶, porównawczy materiał słowiański, porównawczy materiał europejski, a także porównawczy materiał łaciński i grecki.

Do zajmowania się pochodzeniem nazw roślin w gwarach trzeba koniecznie dysponować wiedzą o obrzędach i zwyczajach wiejskich, znać się na realiach wiejskich, dobrze orientować się w historii kultury, nie tylko wiejskiej i polskiej, ale też słowiańskiej i – szerzej – europejskiej. Konieczna jest dogłębna wiedza o cechach roślin od strony botanicznej i leczniczej. Niezbędna jest również dobra znajomość taksonomii rodzajów i gatunków roślin i wiedza na temat historii taksonomii.

5 Przy tym w gwarach polskich istnieje duża różnorodność obocznych form morfologicznych i fonetycznych w znaczeniu ‘część przęślicy’, jak: *krężalek*, *krężolek*, *krężelek*, *kręziolek* itp. [por. K, t. II, s. 478; Kart. SGP].

6 Zalecenie to trzeba rozszerzyć na inne języki: zawsze, w każdym języku, podstawą jest zbadanie historii danej nazwy.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

czes. – czeski
głuż. – górnołużycki
gr. – grecki
gw. – gwarowy
łac. – łaciński
m. – mapa
niem. – niemiecki
por. – porównaj
psł. – prasłowiański
s. v. – *sub verbo*
słow. – słowacki
słoweń. – słoweński
szp. – szpalta
ukr. – ukraiński

Słowniki

- Bobrowicz – BOBROWICZ Grzegorz, b.r., *Słownik polskiego języka przyrodniczego*, <http://bobrowicz.eu/pl/sownik-przyrodniczy/> (dostęp: 7.04.2025).
- ESJP XVII–XVIII – GRUSZCZYŃSKI Włodzimierz, red., *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, <https://sxvii.pl/> (dostęp: 7.04.2025).
- FF – CZYŻEWSKI Feliks, URBAN Danuta, red., *Flora i fitonimy na pograniczu polsko-ukraińskim*, Drukarnia „Sampol”, Lublin 2006.
- Fischer Rośliny – KUJAWSKA Monika, ŁUCZAJ Łukasz, SOSNOWSKA Joanna, KLEPACKI Piotr, 2016, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- K – KARŁOWICZ Jan, 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Akademia Umiejętności, Kraków.
- Kart. SGP – Kartoteka *Słownika gwar polskich*, opr. przez Pracownię Dialektologii Polskiej (dawniej: Zakład Dialektologii Polskiej) Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie.
- Linde SJP – LINDE Samuel Bogumił, 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Drukarnia XX. Pijarów, Warszawa.
- LPW – LORENTZ Friedrich, 1958, 1968–1983, *Pomoranisches Wörterbuch*, t. I, Berlin, t. II–V kontynuowane przez F. Hinzego, Deutsche Akademie der Wissenschaften, Berlin.

- MSGP – WRONICZ Jadwiga, red., 2009, *Mały słownik gwar polskich*, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- OLA 3 – ПАДЛУЖНЫ Аляксандр Іосіфавіч, red., 2000, *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, t. 3: *Растительный мир*, Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Мінск. / PADLUŻNY Aljâksandr Iosifavič, red., 2000, *Obšeslavânskij lingvističeskij atlas. Seriâ leksiko-slovoobrazovatel'naâ*, t. 3: *Rastitel'nyj mir*, Nacyânal'naâ akademiâ navuk Belarusi, Minsk.
- Paluch ZZ – PALUCH Adam, 1989, *Zerwij ziele z dziewięciu miedz. Ziołolecznictwo ludowe w Polsce w XIX i na początku XX wieku*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- Pelcowa SGL V – PELCOWA Halina, 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. V: *Świat roślin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- PZZ – KWAŚNIEWSKA Jadwiga, SKULIMOWSKI Józef, TUMIŁOWICZ Helena, 1956, *Poradnik zbieracza ziół*, Wydawnictwo Przemysłu Lekkiego i Spożywczego, Warszawa.
- S – SYCHTA Bernard, 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VII, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- SGP – KARAŚ Mieczysław, URBAŃCZYK Stanisław, REICHAN Jerzy, OKONIOWA Joanna, GRABKA Barbara, KUCHARZYK Renata, red., 1979 i nast., *Słownik gwar polskich*, opr. przez Pracownię Dialektologii Polskiej (dawniej: Zakład Dialektologii Polskiej) Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Kraków.
- SGRT – RADWAŃSKA-PARYSKA Zofia, 1992, *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza*, Tatrzański Park Narodowy, Zakopane.
- Sławski SEJP – SŁAWSKI Franciszek, 1952–1982, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V (A–Ł), Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków.
- SP XVI – MAYENOWA Maria Renata, PEŁOWSKI Franciszek, MROWCEWICZ Krzysztof, red., 1966 i nast., *Słownik polszczyzny XVI wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław etc.
- SSSL Zioła – BARTMIŃSKI Jerzy, red., 2019, *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. II: *Rośliny*, cz. 4: *Zioła*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- SW – KARŁOWICZ Jan, KRYŃSKI Adam Antoni, NIEDŹWIEDZKI Władysław, 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego, w drukarni „Gazety Handlowej”, Warszawa.
- SWil – ZDANOWICZ Aleksander, red., 1861, *Słownik języka polskiego tzw. wieleński*, t. I–II, wyd. staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, Wilno.
- SZ – SZOT-RADZISZEWSKA Elżbieta, 2005, *Sekrety ziół. Wiedza ludowa, magia, obrzędy, leczenie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.

- USK – ROBOTYCKI Czesław, red., 1995, *Układ słów kluczowych dla bazy danych o źródłach etnograficznych (kultura ludowa Karpat polskich)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- WSJP PAN – ŻMIGRODZKI Piotr, red., *Wielki słownik języka polskiego*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, <https://www.wsjp.pl/> (dostęp: 7.04.2025).
- ZDK – ROGALA Jan, MACIEJ Robert, zebr. i oprac., 2009, *Zielnik dla każdego, czyli opis ziół wykorzystywanych w leczeniu domowym wraz z praktycznym zastosowaniem (napary, wywary i wyciągi zdrowotne)*, Wydawnictwo Olesiejuk, Ożarów Mazowiecki.

BIBLIOGRAFIA

- BARLÈ Janko, 1937, *Prinosi slovenskim nazivima bilja*, cz. 2, „Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena”, knjiga XXXI/1, s. 49–172.
- BIELAK Agata, 2009, *Analiza etymologiczna polskich nazw wybranych ziół jako podstawa rekonstrukcji językowego obrazu świata*, w: S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, red., *Stereotypy w języku i w kulturze*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin, s. 157–171.
- BUFFA Ferdinand, 1972, *Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry. K histórii slovenského odborného slovníka*, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- DĘBOWIAK Przemysław, WANIAKOWA Jadwiga, 2019, *Semantic Motivation of Plant Names as Part of their Etymology*, w: A. Villalva, G. Williams, red., *The Landscape of Lexicography*, Centro de Linguística da Universidade de Lisboa, Centro de Línguas, Literaturas e Culturas da Universidade de Aveiro, Lisboa – Aveiro, s. 173–200.
- GIERYNG Kazimierz, 1938, *Słownik zielarski (nazwy naukowe i ludowe)*, Drukarnia „Swit”, Wilno.
- HENSŁOWA Maria, 1976, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach, I. Hypericum perforatum L. – Dziurawiec zwyczajny*, „Slavia Antiqua”, t. 23, s. 229–251.
- JANYŠKOVÁ Ilona, 2003, *K úloze tabu v etymologii*, w: I. Janyšková, H. Karlíková red., *Studia etymologica Brunensia*, t. 2, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 179–189.
- KARLIN Mirko, 1964, *Slovenska imena naših zdravilnih rastlin*, Farmacevtsko Društvo Slovenije, Ljubljana.
- KOŠÍK Václav, 1941, *Slovník lidových názvů rostlin*, Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, Praha.
- LAJNERT Jan, 1954, *Rostlinske mjena serbske, němske, laćanske rjadowane po prirodnyh systemje*, Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin.

- MAKOWIECKI Stefan, 1936, *Słownik botaniczny łacińsko-maloruski*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- MARZELL Heinrich, 2000, *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen*, t. I–V, Lizenzausgabe Parkland Verlag, Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe 1943–1958, Köln.
- MIKOŁAJCZYK Krystyna, WIERZBICKI Adam, 1987, *Ziola*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- PALUCH Adam, 1984, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- PASTUSIAK Kazimiera, 2007, *Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- PAWŁOWSKI Eugeniusz, 1974, *Polskie nazwy roślin (Próba klasyfikacji semantycznej)*, w: J. Kuryłowicz, red., *Studia indoeuropejskie, Prace Komisji Językoznawstwa*, t. 37, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 163–169.
- PELCOWA Halina, 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- POPZĘCKI Witold, 1990, *Ziołolecznictwo*, Oficyna Wydawnicza SPAR, Warszawa.
- RADYSERB-WJELA Jan, 1909, *Serbske rostlinske mjena w dvěmaj džělomaj a sedmjoich stawach po abejcejskim rjedže. Čestny pomnik za serbskeho přirodospytnika njeboh Michała Rostoka zestajał njeboh Jan Radyserb-Wjela, zrzadował a za čišć přihotował Matej Urban, Čišć. Smolerjec, Budyšin.*
- ROGOWSKA-CYBULSKA Ewa, 2007, *Nazwy roślin motywowane nazwami własnymi w „Słowniku gwar kaszubskich” Bernarda Sychty*, w: E. Breza, Z. Lica, A. Lica, red., *Opuscula linguistica Georgio Treder dedicata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 186–194.
- RYSTONOVÁ Ida, 2007, *Průvodce lidovými názvy rostlin i jiných léčivých přírodnin a jejich produktů*, Academia, Praha.
- SZCZEŚNIAK Krystyna, 2022, *Świat zamów światem roślin na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- SZULCZEWSKI Jerzy Wojciech, 1932, *Rośliny w mianownictwie, przesądach i lecznictwie ludu wielkopolskiego*, „Lud”, t. XXXI, s. 93–100.
- TOKARSKI Ryszard, 1993, *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: J. Bartmiński, red., *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. II: *Współczesny język polski*, Wydawnictwo Wiedza o Kulturze, Wrocław, s. 335–362.
- WANIAKOWA Jadwiga, 2012, *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- WANIAKOWA Jadwiga, 2014, *Nazwy dziurawca zwyczajnego, Hypericum perforatum L. w gwarach polskich na tle słowiańskim i europejskim*, w: M. Jakubowicz, B. Raszevska-Żurek, red., *Studia Borysiana. Etymologica, diachronica, slavica. W 75. rocznicę urodzin Profesora Wiesława Borysia*, Instytut Slawistyki PAN, Fundacja Slawistyczna, Warszawa, s. 233–251.
- WIERZBICKA Agnieszka, 2002, *Zestawienia w nazwach roślin (na materiale gwar kujawskich)*, w: S. Gala, red., *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Dejnie*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 551–558.
- WIERZBICKA Agnieszka, 2009, *Świat człowieka odzwierciedlony w fitonimach*, w: I. Generowicz, E. Kaczmarek, I.M. Doliński, red., *Świat ukryty w słowach, czyli o znaczeniu gramatycznym, leksykalnym i etymologicznym*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 415–425.
- WIERZBICKA Agnieszka, 2023, *Nazwy roślin jako zwierciadło wiejskiego świata (na materiale gwary kujawskiej)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.